

redakcja
Izabela Pietras
Grażyna Krasowicz-Kupis

Zrozumieć, żeby pomóc

► dysleksja w ujęciu
interdyscyplinarnym

 OPERON
WYDAWNICTWO PEDAGOGICZNE

Katarzyna Jaworska-Biskup

Katolicki Uniwersytet Lubelski

Stymulacja procesu przyswajania języka obcego przez ucznia z dysleksją na przykładzie języka angielskiego

Uczniowie z dysleksją wyróżniają się odmiennym i indywidualnym sposobem przetwarzania informacji.

Odmiennym nie oznacza zaburzonym.

Gevin Reid

■ Streszczenie

W artykule przedstawiono zagadnienie stymulacji procesu przyswajania języka obcego przez osoby ze specyficznymi trudnościami w czytaniu i pisaniu. Kluczowym zagadnieniem poruszonym w tekście jest wpływ dysleksji na akwizycję języka obcego i wynikające z tego trudności. Jak pokazuje praktyka uczniowie dyslektyczni wykazują wieloaspektowe zaburzenia w poznawaniu nie tylko języka ojczystego ale i obcego, zwłaszcza jeśli jest to język tak mało transparentny i nieregularny jak język angielski. Opisano także metody pracy z uczniem mające na celu kierowanie rozwojem poznawczym, motorycznym i afektywnym. W podsumowaniu znajdują się przykładowe ćwiczenia oparte na metodzie polisensorycznego uczenia się, będące inspiracją dla dalszych rozważań i dyskusji na temat dysleksji w kontekście nauczania języków obcych.

Dysleksja a nauka języków obcych

Zjawisko specyficznych trudności w pisaniu i czytaniu jest zagadnieniem istniejącym i powszechnie występującym od momentu wynalezienia pisma. Mimo szerokiej skali problemu, świadomość trudności tego rodzaju jak i efektywnych metod stymulacji i kompensacji nadal pozostaje nikła. W wielu artykułach, monografiach i innych publikacjach naukowych dużo miejsca poświęca się definicji dysleksji, jej przyczynom, symptomom wynikającym bezpośrednio z etiologii, manifestującym się już od etapu wczesnoszkolnego w wieloraki sposób. Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, co znalazło swój oddźwięk w otwarciu się naszego państwa na kraje zachodnie, pojawiła się swoista moda, a obecnie wymóg, znajomości co najmniej jednego języka obcego, ze szczególnym naciskiem na język angielski. Śmiało można powiedzieć, że znajomość języków obcych jest wyznacznikiem wykształcenia, prestiżu społecznego, zwiększa szanse na zatrudnienie i rozwój zawodowy. Ponadto ciągle rosnąca fala emigracji, zachęca do nauki języków innych niż język macierzysty.

Na gruncie metodyki nauczania języków obcych poddaje się analizie wiele aspektów procesu nauczania i uczenia się, między innymi: jak uczyć różne grupy wiekowe, jak oceniać ucznia w klasie, jakie metody i techniki zastosować, aby zmotywować daną osobę do akwizycji języka obcego. Niestety, ciągle jeszcze nie mówi się o dysleksji w kontekście nauczania języków obcych, innymi słowy – problemy ucznia

z dysleksją w przyswajaniu języka obcego są traktowane marginalnie. Bezpośrednią konsekwencją takiej postawy są niechęć i bezsilność nauczycieli, którzy nie zawsze potrafią pracować z uczniem dyslektycznym w klasie. Pojawiają się również skrajne i niczym nieoparte przekonania, że uczniowie z dysleksją nie posiadają zdolności językowych, a sama dysleksja jest kojarzona z poważnym deficytem na poziomie językowym. Budzi to ogromną potrzebę głębszego zbadania tego zjawiska i szukania właściwych technik wsparcia i nauczania. Podstawowym zadaniem edukacji jest przygotowanie do właściwego nauczania osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych, w tym uczniów z dysleksją.

Trudności ucznia dyslektycznego w opanowaniu języka angielskiego

Zanim zostaną pokazane sposoby pracy z uczniem z dysleksją na lekcji języka obcego, należałoby się zastanowić nad tym, dlaczego język angielski jest trudny dla osób ze specyficznymi problemami w pisaniu i czytaniu i jakie związane z tym przeszkody mogą zaistnieć w trakcie lekcji.

Język angielski jest systemem mało transparentnym i mało spójnym, w którym istnieje znacząca dysharmonia między materią pisaną a czytaną. Osoba stojąca przed wyzwaniem sprawnego opanowania tego języka musi przyswoić odmienne niż w języku polskim reguły rządzące fonetyką, na przykład niewystępujące w naszej mowie spółgłoski, kontrastywny w stosunku do języka polskiego podział na samogłoski krótkie i długie oraz elementy takie jak akcent, intonacja czy aspiracja. Do tego dochodzi jeszcze nauka słówek, wyrażen idiomatycznych i frazeologicznych. Co więcej, gramatyka języka angielskiego jest dla Polaków dość zawiła; rozumienie czasu czy, mówiąc w kategoriach bardziej lingwistycznych, aspektu czasowego jest inne od naszego pojmowania. Zatem uczeń z dysleksją, ze względu na liczne trudności w używaniu w języka rodzimego napotyka na dodatkowe bariery w przypadku języka obcego.

Powyższe wnioski potwierdza obserwacja oraz wyniki ankiety przeprowadzonej wśród uczniów z dysleksją w szkole ponadgimnazjalnej w województwie lubelskim. Uczniowie zostali poproszeni o wskazanie sprawności językowych, które sprawiają im najwięcej kłopotów spośród podanych: rozumienie ze słuchu, czytanie i pisanie po angielsku, gramatyka, zapamiętywanie słówek, fonetyka. Z sondażu wynika, że gramatyka jest oceniana jako najtrudniejszy element, przede wszystkim angielskie czasy, strona bierna, mowa zależna i okresy warunkowe. Na kolejnych miejscach znalazły się rozumienie ze słuchu, czytanie i pisanie. Jako najłatwiejszą rzecz uczniowie z dysleksją określają zapamiętywanie słówek. Ciekawe jest pominięcie fonetyki, jako umiejętności zbyt rzadko kształconej podczas zajęć. Wyniki badania nie nastrożają problemów z interpretacją i nie budzą zdziwienia, a kluczowym wyznacznikiem w analizie są popularne obecnie trendy w uczeniu języków obcych. Gramatyka jest nadal przekazywana w formie niedostosowanej do możliwości uczniów z dysleksją, tzn. w postaci tłumaczenia werbalnego, popartego regułami i ćwiczeniami polegającymi głównie na wypełnianiu luk w zdaniach czy wpisywaniu właściwej formy czasownika. Unika się pokazywania gramatyki poprzez obrazki, ilustracje, zabawne scenki, odniesienie do rzeczywistości i scenki mówione lub odgrywane przez samych uczniów. Paradoksalnie, czytanie i pisanie, mimo iż wydawać by się mogły najbardziej antydyslektyczne, nie zostały wymieniane

ne przez uczniów jako najtrudniejsze w uczeniu się języka obcego, na co może mieć wpływ rezygnacja z większej ilości tekstów czytanych podczas zajęć na rzecz nauki słownictwa i gramatyki. Poważne problemy są natomiast zauważalne w rozumieniu tekstu czytanego i w wyszukiwaniu w tekście istotnych informacji oraz odpowiedzi na pytania. Nie tylko uczniowie dyslektyczni wykazują wyżej wymienione zaburzenia. Jest to ogólnie zauważalna reguła wśród wszystkich uczniów, co znajduje wy tłumaczenie w niskim poziomie czytelnictwa i zachłystnięciu się globalną komputeryzacją. Nauka słówek w ocenie wielu dyslektyków nie stanowi poważnej bariery w akwizycji języka obcego. Do takiego poglądu przyczynił się bezsprzecznie rozwój rynku wydawniczego i bogata oferta podręczników, w których słownictwo angielskie jest przedstawione wizualnie. Ponadto słownictwo angielskie dociera z radia (angielskie piosenki), telewizji (filmy, programy obcojęzyczne), podwórka (wiele zapożyczeń silnie ugruntowało swoją pozycję w języku polskim na przykład *ok, sorry, cool, sale* itp.).

Podsumowując rozważania na temat specyfiki języka angielskiego jako języka obcego trzeba wymienić trudności dyslektyków. Przede wszystkim, ze względu na zaburzenia w magazynowaniu informacji w pamięci krótkoterminowej, uczeń z dysleksją ma trudności z zapamiętywaniem reguł językowych i wyjątków od tych reguł, danych pogrupowanych w szeregi, na przykład nazw dni tygodnia, miesięcy, pór roku, czasowników nieregularnych, wyrazów o nieregularnej liczbie mnogiej, wyrażań frazeologicznych, idiomów, znaczenia angielskich słów. Będzie miał także problemy z pisaniem wypracowań (zbyt krótkie, mało treściwe, niepoprawne wypowiedzi pisemne), a liczne błędy w pisowni uniemożliwiają poprawne odczytanie i zrozumienie wyrazu, chociażby poprzez dodawanie, przestawianie, mylenie liter. Należy również wymienić trudności ze zrozumieniem i stosowaniem konstrukcji gramatycznych na przykład szyku zdania (innego dla zdań oznajmujących, innego dla pytających), konstrukcje *there is/there are*, przekształcanie zdań ze strony czynnej na bierną i odwrotnie, trudności w rozumieniu aspektów nieistniejących w języku polskim, niemających odniesienia do realnie istniejących obiektów, a więc przedimków określonego i nieokreślonego *a, an, the*. Całą gamę problemów uzupełniają jeszcze trudności z koncentracją, niski próg motywacji mający u podstaw brak poczucia własnej wartości, wywołany szkolnymi niepowodzeniami.

Metody pracy z uczniem dyslektycznym na lekcji języka obcego

Wobec tak nakreślonego profilu ucznia dyslektycznego powinno podjąć się działania ułatwiające naukę. Innymi słowy, wdrożyć odpowiednie, dostosowane do umiejętności, zdolności, zainteresowań i potrzeb ucznia metody i techniki. Wśród takich technik wymienić można:

1. Techniki kompensujące posiadane deficyty, techniki pozwalające na akwizycję języka obcego mimo posiadanej dysfunkcji.
2. Techniki aktywizujące i motywujące, pobudzające ucznia do nauki i samodoskonalenia, pogłębiające i wykorzystujące jego naturalne zdolności i predyspozycje.

Wśród technik kompensujących powinny się znaleźć zadania, które pozwolą sprawniej i na dłużej zapamiętać materiał. Będzie to odchodzenie od reguły i zawilego tłumaczenia oraz prezentowanie treści w myśl zasady „im prościej tym lepiej”. Według Gevina Reid nauczanie dyslektyka powinno się charakteryzować multisensorycz-

nością, przeuczeniem (*over-learning*), oraz powinno być odpowiednio podzielone i sukcesywne (Reid, 2006). Oznacza to, że uczniowie ze specyficznymi trudnościami w czytaniu i pisaniu uczą się najefektywniej wtedy, gdy jest to nauczanie polisensoryczne, czyli wszelkimi dostępnymi zmysłami: patrząc, słuchając, dotykając, wężając, smakując i ruszając się. Wymienione metody stymulacji ucznia dyslektycznego są nie tylko krokiem w stronę sprawnej i przyjaznej dla ucznia pracy nad warsztatem językowym, są one także zgodne z postulowaną zasadą indywidualizacji, zakładającą uwzględnienie w procesie nauczania indywidualnych potrzeb i umiejętności ucznia.

Przyjrzyjmy się teraz wybranym metodom terapii ucznia z dysleksją w kontekście nauczania języków obcych.

1. Techniki ułatwiające czytanie i rozumienie tekstu czytanego.

Technika wspólnego czytania (*paired reading*) technika dość popularna, polegająca na czytaniu tekstu jednocześnie przez dwie osoby lub czytaniu tekstu na przemian. Przynosi to rezultaty także podczas lekcji języka angielskiego, gdy dany tekst nie jest czytany w ciszy, samodzielnie (*silent reading*), ale właśnie w parach. Dotyczy to zwłaszcza dialogów, które można czytać z podziałem na role lub w parach, co ułatwia zapamiętywanie i zrozumienie. Ogromną zaletą tej metody jest pozbycie się strachu i napięcia związanych z czytaniem.

2. Techniki umiejętnego notowania, odnajdowania informacji w tekście, na przykład Mapy Myśli Buzana, arkusze pomocnicze do tekstu, wnioskowanie na podstawie obrazków, tytułu, nagłówków lub pytań (*pre-reading activities*).

3. Techniki ułatwiające pisanie.

Technika burzy mózgow, kuli śnieżnej: polega na kompletowaniu istotnych informacji, wniosków, sądów, opinii na dany temat. Jest to doskonały moment na dyskusję, a więc ćwiczenia w mówieniu.

4. Technika pisania cząstkowego: polega na pisaniu, analizowaniu każdej części wypracowania oddzielnie, dopisywaniu, szeregowaniu, dopasowywaniu części wypowiedzi pisemnej.

5. Techniki ułatwiające rozumienie gramatyki.

a) Techniki wizualizacyjne: przedstawiają zagadnienia gramatyczne w formie tabel, wykresów, diagramów, linii czasu, kolorów i obrazków.

b) Technika kontekstowego wprowadzania gramatyki: daną strukturę wprowadzamy w kontekście i dopiero na końcu podajemy regułę.

c) Technika odkrywania reguł gramatyki: polega na dochodzeniu do zasad gramatycznych na podstawie wskazówek podanych przez nauczyciela; uczniowie sami odkrywają reguły gramatyczne, przez co trwalej je zapamiętują. Metoda ta sprzyja także autonomii uczenia się.

6. Techniki ułatwiające zapamiętanie słownictwa.

a) Mnemotechniki: polegają na skojarzeniach, układaniu śmiesznych, paradoksalnych rymów, historyjek, definicji na przykład *mole* – kret (słowo można lepiej zapamiętać poprzez odwołanie się do wyobraźni; przywołujemy obraz kreta zaatakowanego przez mole).

b) Suwaki wyrazowe.

c) Słowniki obrazkowe.

d) Wizualizacja.

Przykłady ćwiczeń

Na podstawie zaprezentowanych technik i metod jest łatwo opracować konkretne ćwiczenia stymulujące akwizycję języka angielskiego ucznia dyslektycznego. Poniższe ćwiczenia bazują na metodach omówionych w artykule i są propozycją pracy z uczniem. W ich realizacji wykorzystano takie pomoce jak bloki rysunkowe, papier kolorowy, kredki, flamastry, plastelinę itp. Ćwiczenia dotyczą nazw pór roku i miesięcy. To zagadnienie sprawia uczniom z dysleksją wiele trudności ze względu na konieczność opanowania wyrazów pogrupowanych w ciągi.

„Poznajemy pory roku”

Nauczyciel przygotowuje kolorowe kartony i poleca podanie angielskich nazw poszczególnych barw. Następnie uczeń podporządkowuje kartony do pór roku, na przykład kolor biały – zima, kolor żółty – lato, kolor pomarańczowy – jesień, kolor zielony – wiosna. Nauczyciel pokazuje uczniowi duże szablony z angielskimi nazwami pór roku, które zostają odczytane na głos i powtórzone. Uczeń lepi z plasteliny lub pisze wielkimi literami nowo poznane wyrazy i umieszcza je na swoich kolorowych kartonach. Następnie nauczyciel prosi ucznia o podanie angielskich słów, jakie kojarzą mu się z daną porą roku na przykład *spring – flower, grass, winter – snow, autumn – leaves* itd. Uczeń lepi z plasteliny wymienione wyrazy i przyporządkowuje je do określonej pory roku. [rys. 16; patrz kolorowa wkładka – Uczeń lepi z plasteliny nazwy słów, jakie kojarzą mu się z określonymi porami roku.]

„Co robimy w ciągu roku”

Nauczyciel przygotowuje karteczki z nazwami czynności, jakie można wykonywać w ciągu roku: *not going to school, buying Christmas gifts*. Uczeń ma za zadanie dopasować karteczki do pór roku (wykorzystujemy wcześniej używane kartony). Następnie uczeń opowiada o porach roku, mówi, która pora roku jest jego ulubioną i dlaczego. Nauczyciel przygotowuje także nagrania różnych odgłosów na przykład chodzenia po śniegu, wiatru, śpiewu ptaków, szumu morza. Uczeń ma odgadnąć, o jaką porę roku chodzi. [rys. 17; patrz kolorowa wkładka – Uczeń dopasowuje karteczki z nazwami czynności do pór roku.]

Końcowym efektem jest plastelinowy kalendarz, który stanowi punkt wyjścia dla dalszej dyskusji. [rys. 18; patrz kolorowa wkładka]

„Nazwy miesięcy”

Podanie nazw miesięcy do zapamiętania w kolejności kalendarzowej nie jest wystarczające ze względu na trudności ucznia dyslektycznego w przyswajaniu informacji uszeregowanych w ciągi. W ćwiczeniu wykorzystuje się kartony z nazwami pór roku oraz karteczki z nazwami miesięcy. Uczeń dopasowuje każdy miesiąc do określonej pory roku, starając się zapamiętać tylko jedną z nich. Wszystkie nazwy miesięcy zostają odczytane na głos. Po opanowaniu jednej pory roku można przejść do następnej. Ćwiczenie uzupełniamy o dodatkowe zadania mające na celu powtórkę uczeń grupuje nazwy miesięcy zaczynające się od tej samej litery, o takiej samej liczbie sylab i dzieli nazwy miesięcy na sylaby, układa je z rozsypanek literowych, rozwiązuje krzyżówkę z nazwami miesięcy.

„Mój kalendarz”

Zadanie do wykonania jako praca domowa, także z rodzicem. Uczeń ma stworzyć swój własny kalendarz (pomocne będą bloki, kredki, farby, bibuła itp.). Każdy

miesiąć lub porę roku oznacza innym kolorem, zostawiając miejsce na notatki. Atutem tego ćwiczenia jest nie tylko możliwość przyswajania nowego słownictwa, lecz także późniejsze korzystanie z kalendarza – uczeń może go powiesić na ścianie i zapisywać trudne słówka do zapamiętania na każdy miesiąc. Taki kalendarz powinien być nagrodzony oceną.

„Piłka z miesiącami”

Nauczyciel lub inna osoba rzuca w stronę ucznia piłkę i wypowiada nazwę miesiąca po polsku. Uczeń łapiąc piłkę ma podać jej angielski odpowiednik.

Zaprezentowane w artykule spostrzeżenia, wynikające z obserwacji, praktyki i badań empirycznych, skłaniają do zmiany podejścia do dysleksji i ujmowania jej nie jako choroby, lecz odmiennego sposobu przetwarzania informacji. Takie podejście do zjawiska zakłada zastosowanie odpowiednich metod i technik nauczania multisensorycznego oraz prowadzi do wielokierunkowej stymulacji. Pamiętać trzeba, że rolę nauczyciela, zwłaszcza nauczyciela języków obcych, jest nie tylko nauczanie samego języka, lecz przede wszystkim kierowanie poznawczym i afektywnym rozwojem ucznia.

Summary

The article aims to explore the issue of effective second language acquisition by the students with specific learning difficulties. The major point to analyze is the impact of dyslexia on second language, in this case English, learning and teaching. The author wants to answer how to enhance and stimulate the mentioned above process to ease occurring difficulties and sustain success. As practice shows, dyslexic students display striking problems in such fields as English grammar, reading, writing and vocabulary. Finally, some methods and sample exercises will be presented.

Bibliografia

- Bogdanowicz M. (1994), *O dysleksji*, Lublin, Linea.
- Bogdanowicz M., Smoleń M. (2004), *Dysleksja w kontekście nauczania języków obcych*, Gdańsk, Harmonia.
- Buzan T., Buzan B. (2004), *Mapy twoich myśli*, Łódź, Wydawnictwo Ravi.
- Goulandris N. (2003), *Dyslexia in Different Languages*, London, Whurr Publishers.
- Reid G. (2007), *Dyslexia*, London, Continuum.
- Schneider E., Crombie M. (2003), *Dyslexia and Foreign Language Learning*, London, David Fulton Publishers.